

su problemi odnosno dokazni materijal isti. Ali stoji i to da je Zelenjin donio vrlo malo novoga. Međutim, svrha ovog moga napisa nije bila recenzija nego želja pokazati kako Zelenjin primjenjuje svoj »znanstveni« metod u knjizi posvećenoj temi, inače dobro poznatoj u historiografiji.

Poznato je da sovjetska historiografija ne prešućuje rezultate svoje i tuđe historiografije niti rezultate svojih protivnika, čak ni tada kad je riječ o autorima s fašističkom ideologijom. Ako je tome tako, zašto Zelenjin čini izuzetak od toga pravila? Nema sumnje da on dobro zna kako treba raditi. Ako se u ovom slučaju nije ponio kao ozbiljan znanstveni radnik, razlog tome može se naći samo izvan znanstvenih motiva koji su ga primorali da prešuti rad autora ovih redaka.

Ivan Očak

MIROSLAVA DESPOT, INDUSTRIJA I TRGOVINA GRAĐANSKE HRVATSKE 1873—1880. — Prilog gospodarskoj povijesti Hrvatske u doba banovanja Ivana Mažuranića, Zagreb 1979, 296.

Nakon knjiga »Pokušaji manufakture u Građanskoj Hrvatskoj u 18. stoljeću«, JAZU, 1962, 96, te »Industrija građanske Hrvatske 1860—1873«, Institut za historiju radničkog pokreta Hrvatske, 1970, 233, i većih rasprava kao što su »Osvrt na rad zagrebačke Trgovačke komore i Gospodarskog društva u Zagrebu u vrijeme Bachova apsolutizma« i »Osvrt na štampanu građu i literaturu o gospodarskoj povijesti Hrvatske od 1850. do 1918« (obje u »Prilozima za ekonomsku povijest Hrvatske«, IHRP, Zagreb 1967, 27—70 i 269—390) autorica je dala još jedan prilog ekonomskoj povijesti banske Hrvatske. To je njena najnovija knjiga »Industrija i trgovina građanske Hrvatske« koju je u »Građi za gospodarsku povijest Hrvatske«, 18 — pod redakcijom V. Stipetića — objavila JAZU. Ovom knjigom Miroslava Despot, danas znanstveni savjetnik u mirovini, zaokružila je svoj životni opus koji se sastoji od velikog broja članaka i manjih priloga objavljenih u raznim časopisima u zemlji i inozemstvu. Oni se pretežno odnose na hrvatsku gospodarsku i kulturnu povijest 18. i 19. st., ali je ipak težište na razvoju ekonomike od neoapsolutizma do kraja Mažuranićeva banovanja, dakle doba od 1848. do 1880, čime donekle nastavlja na poznato djelo R. Bićanića »Doba manufakture u Hrvatskoj i Slavoniji 1750—1860« (1951).

Svima ovim priložima zajedničko je obilježje rad na izvorima prve ruke, u arhivima ili knjižnicama, domaćim i stranim, na više jezika i s jednom željom: istražiti, zabilježiti, obraditi što više činjenica, signirati mnogo otvorenih pitanja i potaknuti daljnja istraživanja. To je zapazio još Mijo Mirković i u predgovoru njenoj knjizi »Pokušaji manufakture u Građanskoj Hrvatskoj« napisao: »Zasluga pisca je pronalaženje izvornih dokumenata, njihovo odabiranje, sređivanje po materiji i po vremenu i njihovo međusobno povezivanje« (XIV).

I u podnaslovu ove knjige, kao i u većini prethodnih radova, autorica je stavila nepretenciozni naziv »prilog gospodarskoj povijesti Hrvatske«, a ponegdje i osvrt, pokušaj i slično. Time označava karakter svojih priloga, potrebu daljnjeg ispitivanja, objavljivanja novih radova i put prema sintetskoj obradi gospodarske povijesti, odnosno nužnost kolektivnog rada na njoj u skoroj budućnosti. Za takav napor je M. Despot priložila vrlo mnogo temeljnih podataka, utvrdila glavne aktere i institucije, označila bitne smjerove razvoja, riješila mnoga otvorena pitanja i notirala ono što bi, po njenom mišljenju, trebalo još istražiti. Za taj posao svakako, treba uzeti u obzir i radove drugih ekonomskih historičara, poglavito Mije Mirko-

vica, Rudolfa Bičanića, Ivana Ercega, Igora Karamana, Danila Klana, Bernarda Stullija i drugih, a znatno ga olakšava »Bibliographia historico-oeconomica Iugoslaviae«, Zagreb 1978, 229, i časopis »Acta historico-oeconomica Iugoslaviae« koji u redakciji I. Ercega izlazi u Zagrebu (dosad 6 svezaka).

Knjiga »Industrija i trgovina građanske Hrvatske« obrađuje jedno važno razdoblje u povijesti banske Hrvatske, tj. vrijeme od bečkoga financijskog kraha 1873. do 1880. Tada čitavu Monarhiju potresa jedna od prvih kriza mladoga kapitalističkog poretka koji u sebi nosi još uvijek neprevladane zaostatke feudalnog društva. To je prelazno razdoblje u kome se ekonomska kriza poglavito očituje kao teška agrarna kriza koja pogađa sve slojeve hrvatskog društva, a posebice selo koje se sve više proletarizira i pauperizira. Taj proces ubrzava propadanje zadruga, a veći razvoj industrije, obrta i trgovine koči pomanjkanje domaćeg kapitala, oštra konkurencija stranog i protekcionizam koji u Hrvatskoj uživaju austro-mađarski poduzetnici. Pa i unatoč svemu tome i izrazito nepovoljnoj željezničkoj politici ugarske vlade, autorica zaključuje da Hrvatska u to doba doživljava početke svoje industrijske revolucije koja će se nastaviti do kraja stoljeća i u 20. vijeku. O tome ona konstatira: »Iako razdoblje Mažuranićeva banovanja nije u političkom pogledu ostvarilo očekivane nade, ipak u ekonomskom životu Hrvatske bilo je dostojan nastavak ranijeg skromnog privrednog razvitka i pozitivan uvod u naš daljnji industrijski i ostali privredni razvoj« (iz zaključka, 264).

Knjiga se sastoji od četiri temeljne cjeline. To su: Opće ekonomsko stanje, Trgovina i saobraćaj, Obrti i obrtnici i Rudarstvo i industrija. Svaka od njih ima na kraju kao prilog odabrane izvore koji iznose jednu trećinu teksta. To su pretežno gospodarski članci objavljeni u novinama, poglavito »Obzoru«, »Narodnim novinama«, »Radničkom prijatelju« i drugima. Sintetički tekstovi su »Opće ekonomsko stanje« (21—65) i »Zaključak« (262—264), a informativno je i »Kazalo osobnih imena« (267—289) izrađeno na leksikografski način. To vrijedi i za iscrpne »Izvore i literaturu« (6—19).

Poglavlje »Opće ekonomsko stanje« građanske Hrvatske u doba Mažuranićeva banovanja povezano je s postojećim društveno-političkim prilikama i reformama u školstvu, sudstvu, upravi i zakonodavstvu, ali je ograničeno i međunarodnim odnosima, posebice istočnom krizom i bosansko-hercegovačkim ustankom 1875—78. Osim začetaka i prvih koraka većine industrijskih grana obrađeno je rudarstvo kojim se autorica (kao i staklarstvom) napose bavila, zatim obrti, promet i druge sekundarne djelatnosti. Među industrijskim granama onoga doba nalaze se: industrija strojeva, građevinska industrija (ciglarstvo, staklarstvo, izrada glinenog posuđa), zatim drvna, kožarska, kemijska, prehrambena, grafička industrija itd. Među priložima nalaze se probrani tekstovi o ugljenicima u Hrvatskom zagorju, tvornicama koža i parketa u Zagrebu. Tu su i članci, odnosno dokumenti o tvornici duhana u Zagrebu, tkaonici platna, dioničarskim društvima, pilani u Heinzelovoj ulici, gradnji željeznica, cesta i još dosta toga. Za historičare koji se bave prvim počecima radničkog pokreta u Hrvatskoj treba istaknuti da je M. Despot donijela i podatke o prvim akcijama i radničkim organizacijama u Zagrebu, Karlovcu i središnjem dijelu Hrvatske. Tako je, npr., utvrdila osnovne činjenice o dosad nepoznatom štrajku radnica u zagrebačkoj tvornici žigica (1875), o isto tako nezabilježenom štrajku u zagrebačkoj tvornici koža (1878) i još nekim manje poznatim događajima. U vezi s tvornicom koža u Zagrebu, koja se nalazila u užem središtu grada, prvi put se već tada postavilo pitanje o zaštiti čovjekove sredine.

Šteta je što je ova knjiga više godina morala čekati da bude objavljena, pa zbog toga nije dopunjena najnovijim rezultatima, što nije izvršena jezična lektura, te neki potrebni tehnički i urednički zahvati. Tada bi se izbjegla neka ponav-

vljanja, npr. podaci o osobama koji se nalaze i u bilješkama i u opširnom indeksu i slično. No zamjerka ne ide autoricu koja je ovom knjigom dala prvi sustavni, zaokruženi i povezani pregled jednog važnog razdoblja u hrvatskoj gospodarskoj povijesti 19. stoljeća.

Dragutin Pavličević

POVIJESNI TEKSTOVI U SERIJI »ISTRA KROZ STOLJEĆA«

Čakavski sabor u Pazinu pred nekoliko je godina inicirao izdavanje serije knjiga pod naslovom »Istra kroz stoljeća«, a poslu se pristupilo 1978. Sačinjen je vrlo širok antologijski izbor autora i pojava što su — po mišljenju sastavljača izdavačkog plana — zaslužili da uđu u izbor koji, prema prvim proračunima, ne bi smio biti manji od sto knjiga. Na taj način, smatrali su pokretači, »omogućit će se valoriziranje i prezentiranje duge geneze stvaralaštva na istarskom poluotoku«. U seriji treba da budu ravnopravno zastupljene stvaralačke snage svih naroda koji su tijekom vijekova prolazili poluotokom ili su se zadržali na njemu, bez obzira na to kojim su jezikom stvarali i kojem su kulturnom, političkom i ekonomskom krugu pripadali. Tako zamišljenom pothvatu pridružila su se i izdavačka poduzeća »O. Keršovani« iz Rijeke—Voloskog, »Istarska naklada« iz Pule i »Edit« iz Rijeke. Glavni urednik je Zvane Crnja.

Djela izlaze skupljena u kola, a u svakom kolu ima šest knjiga. Prvo kolo je objavljeno 1979. s ovih šest knjiga: Mate Križman, *Antička svjedočanstva o Istri. Izbor iz djela* (Str. 376); Giuseppina Martinuzzi, *Socijalizam i domovina. Izbor iz djela* (552); Ante Tentor, *Suvišna usta. Beg Mirko. Na udaru bure*. (378); Mate Balota, *Na crvenoj zemlji. Izbor iz djela*. (256); Otokar Keršovani, *Kulturne i povijesne teme. Izbor iz djela*. (484); Drago Gervais, *Moja zemlja. Izbor iz djela*. (414). Drugo kolo je objavljeno 1980. a sadrži ova djela: Frane Petrić, *Deset dijaloga o povijesti* (312); Eugen Kumičić, »Gospođa Sabina«. (319); Mijo Mirković, *Matija Vlačić Ilirik, I—II* (388 i 348); Fulvio Tomizza, *Bolji život. Roman*. (292); Milan Rakovac, *Priko Učke gore* (318).

Sve knjige daju zapravo uvid u povijesne tokove. Međutim, ovdje neće biti prikazani romani i druga književna djela, iako je potrebno reći da su, npr., Fulvio Tomizza i Milan Rakovac umjetničkom riječju progovorili i o prvim godinama poslije NOB-e s takvom iskrenošću kakve nema u našim historiografskim spisima. Dok historiografija u Italiji prikazuje taj dio povijesti Istre najernjim bojama, naša historiografija ga uopće ne dodiruje ili govori apstraktnim rječnikom o teškim problemima s kojima se tada istarski svijet susretao. Isto tako i Balotini putopisi između dva rata danas već moraju biti predmet zanimanja za historičara, kao i neke opservacije D. Gervaisa, A. Tentora i E. Kumičića, koji su na umjetnički način dali sliku svoga vremena. Zadržavam se, dakle, samo na onim djelima koja zadiru u »suhoparniju« povijesnu tematiku; osvrnut ću se na njih držeći se kronološkog slijeda sadržaja pojedinih radova. (Upozoravam da sva djela imaju sažetak na talijanskom jeziku.)

Mate Križman, *Antička svjedočanstva o Istri. Izbor iz djela. Priredivač je u »Predgovoru« naznačio osnovne smjernice kojih se pridržavao pri izboru izvora koji su nastali u periodu od VI st. pr. n. e. do VI st. n. e., kako ih je izabrao, preveo i priredio. Dani su slijedeći grčki autori odnosno izvori: Aristotel, Pseudo-Skilak, Kalimah Kirenjanin, Apolonije Rodanin, Likofron, Pseudo-Skimno, Artemidor Efežanin, Strabon, Apolodorova biblioteka, Apijan, Pauzanija, Ptolomej i Kasije Dion. Od latinskih pisaca zastupljeni su Kvinto Enije, Hostije, Tito Livije, Marko Verije Flak, Pompej Trog-Marko Junijan Justin, Mela, Plinije Stariji, Lu-*

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

IZDAVAČ: Savez povijesnih društava Hrvatske

REDAKCIJSKI ODBOR

Ivan KAMPUŠ
Bernard STULLI
Jaroslav ŠIDAK

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK

Jaroslav ŠIDAK

KOREKTOR

Branko ERDELJAC

Adresa uredništva: Savez povijesnih društava Hrvatske,
Zagreb, Filozofski fakultet, Ul. Đure Salaja 3

Časopis izlazi jednom godišnje

Pretpiate i narudžbe šalžite na adresu: Savez povijesnih društava Hrvatske, Zagreb,
Krčka 1

Cijena ovog broja iznosi 500 din.

Izdavanje časopisa sufinancira Samoupravna interesna zajednica za znanstveni rad
SRH — VII.

Tisak Štamparskog zavoda »Ognjen Prica« u Zagrebu — rujan, 1982.